

TRI "IBEOVCA" U HRVATSKOJ 1950. GODINE

APSTRAKTUM: Rad pisan na osnovu arhivske dokumentacije, sećanja i literature govori o tri istaknuta borca i političara Drugog svetskog rata i posleratne Hrvatske, koji su iz političkog života i svih javnih funkcija izbačeni na osnovu montiranog političkog procesa "ibeovcima" 1950. godine.

Reč je o trojici najistaknutijih Srba u Hrvatskoj, u ratnom i poratnom političkom životu: Stanku Opačić Čanici, Radu Žigiću i Dušku Brkiću.¹

Stanko Opačić Čanica je rođen 11. decembra 1903. godine u selu Brezova Glava, opština Tušilović na Kordunu. Završio je osnovnu školu u rodnom mestu i do izbijanja Drugog svetskog rata bavio se zemljoradnjom i drvodeljskim zanatom. Bio je aktivan u zemljoradničkom zadrugarstvu, kao blagajnik, sekretar, revizor i upravnik zadruge u Tušiloviću. Pripadao je Samostalnoj demokratskoj stranci od 1926. godine, Komunističkoj partiji Jugoslavije od 1939. godine. Bio je sekretar partijske ćelije u Tušiloviću i član Sreskog komiteta KP Hrvatske u Vojniću. U toku Drugog svetskog rata jedan je od glavnih organizatora ustanka i vojni i politički funkcioner: komesar odreda, komandant bataljona, član Glavnog štaba NOP Hrvatske, komandant Grupe kordunaških odreda i komandant Korduna, član Okružnog komiteta KP Hrvatske za Karlovac. Učestvovao u stvaranju prvih organa vlasti na Kordunu, i kao jedan od najistaknutijih komandanata seljaka otvorio je Prvo zasjedanje AVNOJ-a u Bihacu (u novembru 1942. godine). Imenovan je i za člana Inicijativnog odbora ZAVNOH-a u kome je kasnije bio zadužen za organizaciju narodne vlasti u Hrvatskoj. Tokom 1943. godine izabran je za

¹ Ovdje smo mogli pribrojati i četvrtog Bogoljuba Rapajića, majora Jugoslovenske armije u ratu i istaknutog rukovodioca u srpskim organizacijama do 1950. godine.

drugog potpredsetnika, a kasnije i za člana predsedništva ZAVNOH-a. Prisustvovao je Drugom zasedanju AVNOJ-a u Jajcu, a na Trećem zasedanju u Topuskom (maj 1944) izabran je u izvršni organ ZAVNOH-a, gde je bio poverenik za obnovu zemlje i saobraćaja.²

Rade Žigić je rođen 18. decembra 1909. u selu Tuk kod Bjelopolja (Lika) u siromašnoj seoskoj porodici. Po nacionalnosti je Srbin. Završio osnovnu školu u Bjelopolju i tri razreda gimnazije u Korenici (Titova Korenica). Potom je završio školu za trgovce u Rumi. Najpre je 1928. kraće vreme radio u Splitu kao trgovački pomoćnik, a kasnije iste godine prešao u Beograd, gde je takođe radio kao trgovački pomoćnik. Više puta je ostajao bez posla. Od 1938. do početka 1941. radio je kao privatni nameštenik. Tokom tridesetih godina ozbiljnije se zainteresovao za radnički pokret, čitao socijalnu i političku literaturu; od 1935. aktivno se uključio u napredni radnički pokret. Postao je član, a kasnije i funkcioner, u Savezu privatnih nameštenika Jugoslavije, radio na okupljanju i organizovanju trgovačkih pomoćnika, bio aktivan u radu URSS-ovih sindikata, učestvovao u štrajkovima i demonstracijama, a obavljao i poslove za KPJ. Više puta je zatvaran, a jedanput i proteran iz Beograda. U članstvo KPJ je primljen u decembru 1939. i zadužen za masovni rad i Narodnu pomoć. U februaru 1941. je zatvoren zbog komunističke delatnosti i predat Sudu za zaštitu države. Petog aprila iste godine pušten je da se brani sa slobode. Kako je neposredno potom usledio rat, Žigić je kao već kompromitovani komunist mora da napusti Beograd i pređe u Zagreb. Rade Končar ga je po partijskom zadatku uputio u Liku, gde se povezao s Markom Oreškovićem, postao član Okružnog komiteta KPH za Liku (jul 1941) i radio na dizanju ustanka u tom kraju. U septembru 1941. postao je sekretar OK KPH za Liku, a u maju 1942. politički komesar Grupe ličkih partizanskih odreda. Potom je bio na dužnosti u Glavnom štabu Hrvatske, da bi u novembru 1942. bio postavljen za političkog komesara Šeste ličke divizije.

Vredan, strog, ali pravičan, dobar govornik, vodio je brigu o kadru, a u oktobru 1943. postaje instruktor u CK KPH i politički komesar Glavnog štaba Hrvatske. Na toj dužnosti ostaje sve do maja 1945, kada je u činu pukovnika postavljen za političkog komesara Druge armije. Bio je većnik Drugog i Trećeg zasedanja AVNOJ-a, te većnik i član Predsedništva ZAVNOH-a. Sa dužnosti političkog komesara Druge armije prešao je (1946) na rad u vladu NR Hrvatske, u kojoj je bio ministar za industriju sve do 1950. godine. Bio je i kandidat za člana CK KPJ.³

I Duško Brkić je imao sličnu uspešnu političku i vojnu karijeru tokom Drugog svetskog rata. U ZAVNOH-u se prihvatao najodgovornijih dužnosti,

2 Podaci iz biografije, dr Milan Vesović, Stanko Opačić Čanica, *Putevi i bespuća kordunaškog seljaka*, Istorija 20. veka, Beograd 1996, str. 154.

3 Podatke za biografiju sakupio dr Milan Vesović, savetnik Instituta za savremenu istoriju, čijom ljubaznošću ih koristimo.

posebno u Srpskom klubu vijećnika. Bio je i državni tužilac u vreme suđenja istaknutim Srbima iz Banije i Korduna, u leto 1944. godine, koji su optuženi za propagiranje velikosrpskih ideja, kada su na očito montiranom procesu njih petorica osuđena na smrt, a devetorica na prisilni rad od jedne do četiri godine.⁴ Bio je i član najvišeg rukovodstva u KP Hrvatske.

Posle Drugog svetskog rata sva trojica su gradila karijere na tri nivoa: na nivou države i vlasti, partijskom i nivou srpskih, političkih, kulturnih i drugih organizacija. I sva trojica su dostigla najviši nivo u hijerarhiji hrvatske države koji su Srbi uopšte mogli dostići. U vladama NR Hrvatske Brkić je bio potpredsednik, a Opačić i Žigić resorni ministri. Bili su članovi CK KPH ratni i poratni, poslanici Narodne skupštine FNRJ, Sabora Hrvatske, delegati republičkih i saveznih kongresa KPH.

Tokom rata su se posebno isticali na organizovanju kulturnih i prosvetnih institucija Srba u Hrvatskoj. Opačić je biran za potpredsednika Srpskog kulturnog društva "Prosveta", predsednika Srpskog pevačkog društva "Obilić", člana Sekretarijata Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a itd. Slično je bilo i sa ostalom dvojicom.

Posle Drugog svetskog rata bili su inicijatori ili među inicijatorima svih akcija koje su potvrđivale identitet Srba u Hrvatskoj. U septembru 1945. godine, uz dr Radu Pribičevića, sva trojica su u Inicijativnom odboru za stvaranje Glavnog odbora Srba iz Hrvatske, odnosno sazivanja Kongresa Srba u Hrvatskoj.⁵ Uoči Kongresa je Duško Brkić, tada sekretar Srpskog kluba ZAVNOH-a, govorio na zagrebačkoj radio-stanici o Kongresu Srba i njegovom značaju za okupljanje svih Srba na političkim, ekonomskim i drugim zadacima. Svoj trojici pripada i najveća zasluga što je 30. septembra 1945. godine do Kongresa i došlo i što se u Zagrebu u jednom trenutku našlo više od 30.000 Srba iz svih krajeva Hrvatske.⁶ Tu im je data mogućnost da iskažu svoje osnovne potrebe za život i rad Srba u Hrvatskoj. Na Kongresu su izabrani i članovi Sekretarijata Glavnog odbora: dr Rade Pribičević, Duško Brkić, Rade Žigić, Stanko Opačić, Bogoljub Rapajić, Čedo Bročić i Ilija Rikanović. Na tom najvećem skupu Srba u Zagrebu u novijoj istoriji Rade Žigić je govorio o potrebi obnove zemlje, obezbeđivanja hrane za stanovništvo Like, Banije i Korduna, o stvaranju političke partije itd. Glavni referat je na Kongresu podneo Duško Brkić.⁷

Početkom marta 1946. godine u sastavu hrvatske vlade se, kao ministar pravosuđa, nalazi Duško Brkić i ministar građevina Stanko Čanica

4 Bila je to prva čistka viđenijih Srba intelektualaca u Hrvatskoj od izbijanja rata. – M. Vesović, nav. delo, str. 155.

5 *Srpska riječ*, 20. septembar 1945. godine.

6 Na Kongresu su, sem ostalih, govorili dr Rade Pribičević, Vladimir Nazor, Vladimir Bakarić, Franjo Gaži i drugi.

7 *Srpska riječ*, 15. oktobar 1945.

Opačić.⁸ Svu trojicu posle rata ponovo nalazimo u Upravnom odboru *Srpskog pjevačkog društva "Obilić"* u Zagrebu. Brkić i Opačić su tada bili ministri, a Žigić politički komesar Druge armije.⁹

Žigić, Brkić, Opačić i Rapajić su u martu 1947. godine bili izabrani u Sekretarijat Glavnog odbora Srba na Drugoj godišnjoj skupštini. Duško Brkić kao sekretar Glavnog odbora i sada već kao potpredsednik Vlade NR Hrvatske, Rade Žigić kao ministar industrije i rudarstva i Opačić kao ministar građevina.¹⁰ Referat je na radnom delu Skupštine podneo Duško Brkić, dok je Čanica govorio o potrebi ukidanja srpskog zemljoradničkog zadrugarstva.

Pomenuta četvorica su bila u Glavnom odboru "Prosvete", beleženi uvek posle predsednika dr Bogdana Stojisavljevića.¹¹ Naredne godine Stanko Čanica Opačić biće izabran za potpredsednika Izvršnog odbora "Prosvete", dok će ostali ostati u Glavnom odboru.¹²

Više srpskih institucija koje smo pomenuli, uz još neke – nedeljnik "Srpska riječ", Muzej Srba u Hrvatskoj, Srpsko zemljoradničko zadrugarstvo i dr. koje su nastajale u ratu i egzistirale u prvim godinama posle oslobođenja – bile su odraz određenog identiteta Srba u Hrvatskoj. Tu treba dodati slobodu ispoljavanja nacionalnih i verskih praznika: Sv. Save, Božića, Uskrsa, Vidovdana, Đurđevdana, krsne slave i drugih.¹³ Bili su to, u stvari, plodovi antifašističke borbe srpskog naroda i njegovog uključivanja u institucije organa nove vlasti u Hrvatskoj. Na drugoj strani, bila je to i delimična kompenzacija hrvatskog rukovodstva zbog genocida nad srpskim narodom koji je sproveden za vreme Nezavisne Države Hrvatske i proklamovane ravnopravnosti srpskog i hrvatskog naroda u državi koja je nastajala.

Istorijski fakti, međutim, pokazuju da su i te srpske institucije predstavljale "previše slobode i identiteta za srpski narod" i da ih je trebalo svesti na minimum, po mogućnosti diskvalifikovati i s vremenom učiniti nedelotvornim. Jedan od preduslova za takve postupke bila je potreba eliminacije srpskog kadra koji je bio najzaslužniji za postojanje tih institucija i za njihovu kakvu-takvu delatnost. Očito je bilo da su Žigić, Brkić, Opačić, Rapajić i drugi u shvatanjima hrvatskih rukovodioca bili branioci srpskog identiteta, srpskih

8 Dr Rade Pribičević je bio potpredsednik Vlade i ministar industrije – *Srpska riječ*, 1. mart 1946. godine.

9 Počasni predsednik društva bio je dr Rade Pribičević, a predsednik major Bogoljub Rapajić, potpredsednik Glavnog odbora Srba u Hrvatskoj – *Srpska riječ* br. 73.

10 *Srpska riječ*, 7. marta 1947. godine.

11 *Srpska riječ* br. 143. Rade Žigić je govorio na Godišnjoj skupštini "Prosvete" još kao ministar, dok je Brkić i dalje bio sekretar Glavnog odbora Srba u Hrvatskoj i potpredsednik Vlade NR Hrvatske.

12 *Srpska riječ*, br. 241.

13 Vidi o tome dr Momčilo Mitrović, *Srpska riječ i položaj srpskog naroda u Hrvatskoj 1945-1950*, "Istorija 20. veka", Beograd 1995, str. 103-115.

krajeva i srpskog prosperiteta. Time je njihova eliminacija iz političkog života objektivno davala mogućnosti za eliminaciju Srba sa područja hrvatske države.

Opšte političke prilike za sprovođenje takve politike posebno su bile povoljne nakon izbijanja Rezolucije IB-a 1948. godine. U Hrvatskoj je tada, kao i u drugim krajevima ondašnje Jugoslavije, znatan deo članstva KPH podržao Rezoluciju ili mu je takav čin pripisivan. Prema podacima Kontrolne komisije Jugoslavije, u Hrvatskoj je do 1954. godine iz KPH, odnosno SKH, isključeno 4.949 članova.¹⁴ Isključivani su pojedinci, ali i cele grupe i organizacije, koje se očito nisu slagale sa politikom rukovodstva Komunističke partije u Jugoslaviji. Ibeovci su koristili lična poznanstva, rodbinske veze, saborce iz NOB-a, razne nezadovoljnike i ilegalno iskustvo da bi vršili svoju propagandu, prenoseći vesti iz Moskve i drugih centara IB-a. Koristili su i najmanje greške na terenu da bi pokazali neodrživost politike KPH. Kao propagandni materijal uglavnom su koristili parole, pisani materijal i letke. Najangažovaniji su bili na Zagrebačkom sveučilištu gde su ilegalne organizacije imale posebne "inicijativne odbore" radi organizovanja kružoka, veza sa drugim organizacijama, brige oko propagandnog materijala, proširivanja članstva i dr. Jedinstvena ilegalna organizacija bila im je "Boljševička frakcija u KPJ" u koju su mogli da uđu samo članovi čiste prošlosti. Grupe su dalje stvarane u Dalmaciji, Šibeniku, Kninu, Dubrovniku. U Rovinju je grupa brojala 12 članova i spremala se za diverzantske akcije. Slično je bilo i u Daruvaru, Slavonskom Brodu itd. U Loberama i Fužinama je 1949. godine izbio štrajk, gde je cela drvna industrija bila u prekidu nekoliko dana.

Pojedini ibeovci su u Puli, Rijeci i Raši izbacivani iz stanova, dok su drugi u Dalmaciji raseljavani iz gradova u sela. U Republici su do maja 1949. godine bila 132 demobilisana oficira iz Jugoslovenske armije. Od isključenih 177, na primer, 122 su bili nameštenici. Mnogi ibeovci su izbacivani sa studija, 15% ih je bilo na partijskim funkcijama, oko 31% na državnim, a 24% je imalo funkcije u masovnim organizacijama.¹⁵

U takvom ambijentu nije bilo teško pronaći ibeovce i u najvišem partijskom i državnom rukovodstvu NR Hrvatske, naročito ako su oni bili Srbi.

Scenario za takvu aktivnost imao je sledeću hronologiju:

U leto 1950. godine ministri Opačić i Žigić i potpredsednik Vlade D. Brkić osumnjičeni su za ibeovsku delatnost. Krajem avgusta i početkom septembra iste godine kritikovani su zbog "antipartijskog rada i antinarodnog delovanja". Ubrzo su podneli ostavke na svoje položaje, najpre Žigić i Brkić, a potom i Opačić. Na Vanrednom zasedanju Plenuma CK KPH 10. septembra 1950. godine doneta je Rezolucija o otkrivanju neprijateljske agenture u

14 ACK SKJ, 7, X-X, 24.

15 ACK SKJ, 7, X-X, 24.

redovima CK i isključenju sve trojice iz KP Hrvatske. Dan kasnije, na predlog Vlade NR Hrvatske, razrešeni su funkcija u Vladi. Na zasjedanju Glavnog odbora Srba u Hrvatskoj 12. septembra iste godine isključeni su iz njega kao "izdajnici i neprijatelji" naroda i socijalističke izgradnje. Dan kasnije, 13. septembra je CK KPH uputio opširno pismo svim partijskim organizacijama o "razotkrivanju agenata IB-a" u CK KPH.

Na zasjedanju Sabora 11. septembra 1950. godine o trojici "ibeovaca" govorio je u uvodnom referatu predsjednik Vlade Vladimir Bakarić.¹⁶

Bakarić je rekao kako mu je zapala "žalosna dužnost da ovom Domu podnesem prijedlog o razrešenju dužnosti nekih članova Vlade zbog njihovog neprijateljskog i štetočinskog rada". Naročito mu je bilo teško jer je to bilo prvi put da se podnosi takav predlog u novoj mladoj državi čija "historija stvaranja nije davala nikakvog opravdanja ovakovih događaja".

Za Radu Žigića je rekao da se primećivalo i ranije da kao član Vlade "ne pokazuje nikakovo zalaganje u raskrinkavanju lažnih argumenata, koje sovjetski rukovodioci i njihovi trabanti svakodnevno upotrebljavaju". Žigić je, naprotiv, strahovao pred snagom SSSR-a i čak širio iluzije o pravim uzrocima napada na Jugoslaviju. Na predavanju koje je održao povodom Oktobarske revolucije 1948. godine govorio je o "bogatoj riznici staljinizma, koja daje odgovore na sva moguća pitanja". Stvar je postavio tako, kaže Bakarić "kao da je u najboljem slučaju stvar u tome, da je SSSR nas pogrešno ocijenio, pa da se problem sastoji u njihovom uvjeravanju". Iako se, dakle, primetilo da se Žigić uplašio, reči su Bakarića, nije odmah osuđen, nego mu je data mogućnost "da se snađe i da svojski prione k poslu na izgradnji zemlje i čuvanju njene nezavisnosti". Međutim, umesto očekivanog, stvari su išle drugim tokom. U resoru Žigića ispunjenje privrednih zadataka išlo je rakovim korakom. Industrijska proizvodnja prerađivačke industrije je opadala i po planu proizvodnje i po asortimanu. Žigić je davao otpor, i to "najogorčeniiji", koncentraciji investicionih radova na ključne objekte petogodišnjeg plana, nije se moglo saznati koju je industriju smatrao najvažnijom, prostačkim izrazima napao je Anku Berus i Miloša Žanka kad su želeli da pomognu njegovom resoru. Pod svoj uticaj stavio je i Duška Brkića, glavnog rukovodioca privredne politike. Hohštaplarskim analizama njih dvojica su širili uverenje "kako mi samo rasipamo, kako je, u stvari, naš sektor proizvodnje i trgovine pljačka naroda". Parole su im bile da bi "svaki seoski trgovčić bolje vodio našu ekonomiju nego što se ona danas vodi" i da "mi već tri godine stalno idemo natrag".

"Nama je sav ovaj razvoj događaja signalizirao, nastavio je dalje Bakarić, da ovde nije sve u redu i taman kad smo nastojali da utvrdimo prave

16 Nakon ostavke trojice ministara, novi ministri u Vladi bili su Đuro Kladarin, potpredsjednik planske komisije, Milutin Baltić, ministar rada, i Božo Rkman, ministar šumarstva, sva trojica Srbi - "Srpska riječ", 15. septembar 1950. godine.

razloge ovakvom destruktivnom delovanju Žigića i Brkića novi događaji su sliku osvijetlili pravim bojama". Neposredno pred sukob u Koreji njih dvojica i pridruženi im Čanica Opačić su gotovo javno širili sovjetsku propagandu zastrašivanja i pretnji prema Jugoslaviji "da bi unijeli što više demoralizacije i nespokojstva među našim ljudima". Govorili su kako će Rusi za 8 dana biti na Lamanšu, kako će Jugoslaviju pregaziti za 8 dana i sl. U toj fazi razvoja događaja, kaže Bakarić, lično je tražio objašnjenje od Žigića. On je to "zanimjao, ali dodao da on ima stvari sa kojima se ne slaže".

Godišnji odmor 1950. godine sva trojica su koristila da bi obišla više mesta i tamošnjem kadru iznela svoje stavove. Ne treba posebno naglašavati da su to bili srpski krajevi odakle su, kako je istakao Bakarić, stizale "pritužbe tamošnjih kadrova i izraz njihove bojazni da tu nešto nije u redu". Žigić, Brkić i Opačić su se tu prikazivali kao branioći ustaničkih krajeva, jer su sem ostalog, predlagali da oni ne treba da daju davati otkup. "Ta im je maska potrebna", zaključuje dalje Bakarić, "jer osjećaju da će morati snositi odgovornost za svoje neprijateljsko djelovanje, pa su se barem pred nekim (ili za stranu propagandu) htjeli prikazati žrtvama".

"Naravna stvar da smo ih pozvali na odgovornost za ovo djelovanje", reči su Bakarićeve. Žigić nije smeo priznati da zastupa sovjetsku stvar. Naprotiv, rečima je priznao "pravilnost naše politike". Optužio je sve svedoke da su lažni, "ali je pritisnut dokazima priznao da je ogromna većina iznetih podataka (u stvari sve bitno) tačno". Žigić je govorio, kao kritiku dotadašnjeg rada, "da se nismo dovoljno borili sa uklanjanjem pogrešaka". U odbranu svojih postupaka nije ništa hteo kazati, veli Bakarić, niti izneti pobude zašto je to radio. U obrazloženju ostavke na položaju u Vladi rekao je da se ne slaže sa nekim pitanjima Vladine politike.

Odmah za njim ostavku je pokušao da podnese i Brkić, uz obrazloženje da "ima bolećive sentimentalnosti prema svemu što je rusko" i da preživljava ličnu tragediju. On formalno priznaje "da mi u sukobu imamo apsolutno pravo, ali da ga ipak njegova sentimentalnost veže na onu stranu", tvrdio je dalje u referatu saborskim znanstvenicima Bakarić. Pokušaj ostavke Brkić je obrazlagao antisrpskim gestovima pojedinaca, tvrdnjama da su srpski krajevi zapostavljeni itd. I Opačić je podneo ostavku nastojeći da kao i Brkić prikaže sve kao rezultat loše politike Vlade, posebno prema srpskim krajevima. "Ova nova faza t.j. ovo kominformističko licemjerno prikazivanje stvari i ovo podlo igranje sa takvim najskupocjenjenijim tekovinama NOB-a kao što je bratstvo naših naroda, predstavlja do sada najteži napad što je učinjen iza rata na ovamo. Po svojoj podlosti on nimalo ne zaostaje za svojim najgorim uzorcima u prošlosti", zaključio je Bakarić u govoru prilikom razrešenja sa dužnosti u Vladi Hrvatske trojice istaknutih Srba.¹⁷

17 "Srpska riječ", 15. septembar 1950. godine.

Rezolucija Vanrednog plenarnog zasedanja CK KPH u osnovi sublimiše stavove iznete u Bakarićevom referatu izgovorenom u Saboru koji smo opširnije citirali, s tim da je tu dato više političkih procena i ocena u "štetočinačkom" radu trojice visokih partijskih rukovodilaca. Žigić, Brkić i Opačić su, kaže se u Rezoluciji, raskrinkani na sednici Politbiroa CK KPH 26, 27. i 29. avgusta i 3. septembra 1950. godine (sednica trajala četiri dana – M. M.). Na Plenumu od 10. septembra konstatovano je da su njih trojica oformili agenturu IB-a i "saglašavajući se formalno sa linijom Partije pred partijskim forumima, radili protiv privrednih mjera naše Partije, protiv tempa naše socijalističke industrijalizacije, protiv ostvarenja Petogodišnjeg plana, protiv linije naše vanjske politike, protiv sigurnosti naše domovine i izgradnje socijalizma u FNRJ".¹⁸ Agentura je imala za cilj "podkopavanje povjerenja naroda u Partiju i izazivanje demoralizacije". Širili su i klevete da su srpski ustanički krajevi zapostavljeni iako je baš Duško Brkić bio zadužen od CK za obnovu i izgradnju tih krajeva "i da su pod svojim funkcijama u privredi trebali sa njim raditi u prvom redu Rade Žigić i Čanica-Opačić, te ukoliko ima propusta i nepravilnosti u provođenju linije Partije u izgradnji tih krajeva, oni snose za to najveću odgovornost". U Rezoluciji se još kaže da su sva trojica, koristeći okolnost što su Srbi, pokušali prikazati svoje ostavke kao izraz stava Srba u Hrvatskoj, "što je u stvari informbirovska linija koja ide za tim da poremeti bratske odnose između naših naroda a naposve između srpskog i hrvatskog naroda".

Sva trojica su izdala i izneverila Partiju, trudbenike zemlje i svoj narod, "koji vodi upornu borbu za pobjedu socijalizma".¹⁹ Plenum je odlučio da se Rade Žigić, Duško Brkić i Čanica Opačić isključe iz Partije kao antipartijski elementi, kao neprijatelji socijalističke izgradnje i socijalističke domovine.

Ubrzo potom, 13. septembra, usledilo je pismo svim partijskim organizacijama u Hrvatskoj u kome su razrađene postavke iz Rezolucije, očito s namerom da se optužbe na račun trojice Srba prošire i konkretizuju. Članstvo KPH je obavješteno o "razotkrivanju agenata IB-a u CK KPH Žigića, Brkića i Opačića".²⁰

Za Žigića je u Pismu rečeno da je nastojao da se izdigne iznad CK i Partije, da je kao agent samo formalno prihvatio "liniju Partije", razbijao jedinstvo CK i Partije, frakcionaški okupljajući ljude i kao ostala dvojica služio se "svim mogućim sredstvima, da bi što više naneli štete Partiji i izgradnji socijalizma u našoj zemlji". U poslednja dva odeljka Pisma, pod naslovom *Razorni rad protiv privrednih mjera naše Partije i Otupljivanje naše borbe*

18 "Srpska riječ", 15. septembar 1950. godine.

19 Isto.

20 ACK SKJ, V, k-XXI/29.

proti IB-a, taksativno su navedeni gresi sve trojice "ibeovaca". Tako su oni bili:

- protiv ostvarenja Petogodišnjeg plana centralističkim i birokratskim forsiranjem "stručnjaštva";
- za omalovažavanje postignutih rezultata;
- za sprečavanje izvršenja plana proizvodnje pod vidom nedostatka sirovina;
- za razbijanje orijentacije na jačanju seljačkih radnih zadruga;
- za ometanje izvoza i širenje parola o nerentabilnosti;
- za širenje parole u vezi otkupa, da je seljacima sve oduzeto osim njihovih žena, da se ne bi trebao vršiti otkup u srpskim selima i dr.

Sva trojica su napadala ljude koji su se isticali u borbi sa IB-om, tvrdeći "da su naši istupi preoštri". Štitili su razne ibeovce, a Žigić je još tražio "da naša agitacija i propaganda ima za osnovu sticanje simpatije Rusa i ostalih naroda zemalja IB-a".²¹

U pismu se dalje navodi da su sva trojica u oblasti međunarodne politike imala takođe velike grehove, da su napadali na "bratstvo naših naroda" tvrdeći da se u Hrvatskoj vodi nepravilna politika prema Srbima, da se srpskom narodu zabranjuje ćirilica, da je *Vjesnik* ustaško glasilo, da su u Partiji ustaše, gestapovci, pendrekaši, solunaši i slično.

Pod naslovom *Organizovanje agenture IB-a*, u Pismu se tvrdi da su sva trojica nastojali da okupe što više ljudi oko sebe koristeći lična poznanstva, autoritet CK i Vlade, služeći se demagogijom, deljenjem spomenica, kuća, krštavanjem dece, oblačenjem na terenu narodnih odela ili partizanskih uniformi. Delatnost su maskirali na razne načine pokazujući znake "kolebanja i špekulanstva".²²

Sve optužbe iznete u Saboru Hrvatske, Prezidijumu CK KPH i Plenumu CK KPH čine se "skromnim" u odnosu na one iznete na Vanrednom zasedanju Glavnog odbora Srba u Hrvatskoj održanom 12. septembra 1950. godine. Tu je "izdajnički i štetočinački rad" trojice Srba prikazao Nikola Sekulić, član Glavnog odbora i član Politbiroa CK KPH. "Mi smo se ovdje danas sastali", rekao je Nikola Sekulić, "da damo svoju riječ o jednoj od najsrमतnijih pojava u istoriji našeg naroda, o izdajničkoj ulozi kominformovaca Rade Žigića, Duška Brkića i Čanice-Opačića i njihovog prirepka Bogoljuba Rapajića". Prepričao je zatim uglavnom Bakarićeve ocene, uz mnogo jače epitete i opservacije. Tako na jednom mestu kaže kako je trojicu vređalo "što se ismijava naduti i prepotentni lik sovjetskih rukovodilaca i

21 ACK SKJ, V, k-XXI/29.

22 Isto.

njihovo podvrgavanje naučnih radnika, da se služe falsificiranjem nauke". Još se kaže da se nijedan od trojice nije oslobodio malograđanske nacionalističke ideologije, bolecivosti prema Rusima i slovenstvu, sa dominacijom "podle šovinističke note". Sabotiranje razvoja ustaničkih krajeva, rekao je Sekulić, bilo je potrebno Kominformu i oni su tako radili. Rade Žigić je sabotirao razne privredne mere i obmanjivao savezne organe u Beogradu, davao je saboterske demoralizatorske izjave na terenu, govorio intrige protiv rukovodilaca, izmišljao "srpsko pitanje" itd.

Brkić se slagao sa Žigićem i kritizersku ulogu više povezivao sa "navodnim srpskim pitanjem". To ga je pitanje toliko mučilo da više nije mogao da radi i upravo on je izmislio priču o ukidanju ćirilice, neizgrađenim pravoslavnim crkvama, o ustaškom uticaju na području prosvete i kulture, pa čak "i u našim partijskim organizacijama". Sve je to govorio Brkić "iako je znao da su hrvatski rukovodioci i CK i svi komunisti Hrvati pomagali u najtežim danima srpski narod za vrijeme fašističke okupacije i zločina ustaša". Srbi sa gnušanjem odbijaju taj najnoviji napad Kominforma i njegovih agenata Žigića, Brkića i Opačića, jedan je od zaključaka Sekulića, dok je drugi da je Duško Brkić "jedan najizrazitiji tip malograđanskog nacionaliste i šoviniste" i da gotovo mnoge stvari gleda sa stanovišta verskog menatliteta. Njih trojica, zaključuje dalje Sekulić, nisu mogli da se oslobode svoje "nacionalističke malograđanske ideologije". "Kominformu trebaju takovi kukavice, dvoličnjaci, šovinisti, umišljeni vođe, provjereni karijeristi",²³ istakao je dalje Sekulić i dodao da su sva trojica toliko ogrezla u šovinizam da nikad nisu hteli reći koliko hrvatski seljaci pomažu srpske i da su Žigić i Brkić nerado odlazili u hrvatska sela u svojim srezovima. Zato je potrebno, zaključio je Sekulić na sednici Glavnog odbora Srba, ne samo isključiti Žigića, Brkića i Opačića iz "naših redova, već i organizovati budnost i nastojanje da otrov njihove aktivnosti umrtvimo".²⁴

Dr Rade Pribičević, dugogodišnji predsednik Glavnog odbora Srba u Hrvatskoj, složio se sa ocenama iz Rezolucije CK KPH, ali je više govorio o istorijatu Kominforma i njegovoj opasnosti za Jugoslaviju. U to vreme već diplomata, ambasador u Poljskoj manje se zadržavao na gresima njih trojice, a više na opštim stvarima, naglašavajući jedino štetnost otvaranja "srpskog pitanja". Ostali govornici na Plenumu su se nadmetali oko toga ko će naći teže greške u političkom, ekonomskom, kulturnom i ličnom delovanju Žigića, Brkića i Opačića.

23 "Srpska riječ", 15. septembar 1950. godine. Za Bogoljuba Rapajića je rečeno da je "lik malograđanskog nacionaliste", koji je Dušku Brkiću sakupljao podatke o raznim nacionalističkim istupanjima pojedinaca i preko njega intervenisao za razne "reakcionare i četničke elemente". Znao je reći za Hrvate da su ustaše, a za mnoge Srbe da nisu dobri Srbi jer nisu šovinisti.

24 Isto.

Citiranje redakcijskih naslova iz *Srpske riječi* govora delegata na Plenumu Glavnog odbora dovoljna je ilustracija atmosfere u kojoj su se Srbi iz Hrvatske razračunavali sa svojim najistaknutijim liderima: "To što su napravili ovi izdajnici nema ništa zajedničko sa Srbima", "Izdajnici su se prevarili kada su pomislili da će svi Srbi u Hrvatskoj krenuti za njima", "Suština njihovog rada bila je informbirovska", "Brkić je govorio da ne treba ispunjavati obaveze otkupa i postavljao neka izmišljena pitanja o neravnopravnosti", "Narod Slavonije osuđuje i prezire izdajnike Brkića i družine", "Bratstvo i jedinstvo naših naroda ništa ne može srušiti, a najmanje agenti IB-a", "Upravo mi Srbi u Hrvatskoj trebamo objašnjavati našem narodu koja je politika koju su namislili da vode Žigić, Brkić i Opačić" itd.²⁵

Glavni odbor Srba u Hrvatskoj doneo je Odluku po kojoj su iz njegovih redova isključeni Rade Žigić, Duško Brkić, Stanko Čanica Opačić i Bogoljub Rapajić "kao izdajnici i neprijatelji našeg naroda i naše socijalističke otadžbine". Za njih je još rečeno da su se priključili neprijateljskoj hajci i napadima na Jugoslaviju kojom rukovodi SSSR. "Kao agenti IB-a oni su radili protiv privrednih mjera i izgradnje socijalizma u našoj zemlji, protiv spoljne politike naše zemlje, a to znači protiv odbrane mira u svijetu i posebno protiv slobode i nezavisnosti FNRJ". Izdajnička grupa je, sem ostalog, pokušala da udari na najdragocjenije tekovine narodne revolucije i garancije izgradnje socijalizma – na jedinstvo Hrvata i Srba, a time i na jedinstvo svih naroda. Umišljajući da su vođe Srba i da prikazuju težnje srpskog naroda u Hrvatskoj naneli su "najveću uvredu našem narodu, zbog čega im naš narod neće nikad oprostiti, izjednačavajući ih sa svim izdajnicima naše prošlosti". Izbacivanje tih dezertera, izdajnika i kukavica, kaže se u odluci Glavnog odbora, iz redova svih organizacija "ojačaće naše jedinstvo i snagu u našoj pravednoj borbi koja nas vodi ka pobjedi i ljepšoj budućnosti".²⁶

Tragična sudbina istaknutih Srba iz Hrvatske nastavlja se na Golom otoku, gde su se našli ubrzo posle isključivanja iz svih institucija u Hrvatskoj. Nikad ne priznajući da je ibeovac, štrajkujući glađu umire Rade Žigić (po drugoj verziji je ubijen), Brkić ukupno robija 14 godina, a Opačić se nakon četiri godine robovanja vraća u zavičaj. Prateći strahote Golog otoka njihova imena, a i Rapajića, nalazili smo na onim spiskovima koji su preživeli najteže torture (Petrova rupa i sl.).²⁷

25 "Srpska riječ", 15. septembar 1950. godine. Za Bogoljuba Rapajića je rečeno da je "lik malogradanskog nacionaliste", koji je Dušku Brkiću sakupljao podatke o raznim nacionalističkim istupanjima pojedinaca i preko njega intervenisao za razne "reakcionare i četničke elemente". Znao je reći za Hrvate da su ustaše, a za mnoge Srbe da nisu dobri Srbi jer nisu šovinisti.

26 Isto.

27 Vidi: M. Stojanović, *Golootočka trilogija*, I, II, III, 1991-1994.

Za većinu hrvatskih komunista i dugo godina posle "ibeovske epizode" u partijskom životu zemlje Žigić, Brkić i Opačić ostali su ibeovska agentura i velikosrpska frakcija. Nedavno je rečeno²⁸ kako je Brkić "završio kao velikosrpski ekstremni tip u Beogradu u nekom crkvenom pravoslavnom zboru, kao običan pojac. A ipak predstavnik velikosrpske frakcije u KPH (Žigić, Opačić), kako se to pokazalo 1948. godine".²⁹

Drugi, pak, savremenici nisu bili ubeđeni u ibeovske kvalifikacije trojice istaknutih Srba. Aleksandar Ranković, Milovan Đilas, Stevo Krajačić još u vreme torture nad njima nisu verovali u sve izrečeno. Krajačić je ubeđivao Dedijera da oni nisu bili pristalice Sovjetskog Saveza. Bar ne u ono vreme kada su osuđeni. Bili su to pravoslavci, govorio je Krajačić, koji su za svoje selo mogli tražiti natpise na ćirilici, ali veze sa Kominformom nisu imali.³⁰

Ivo Banac, savremeni istoričar iz Hrvatske, smatra da su srpske ustanove kulture nagrizane posle rata razlog opredeljenja Žigića, Brkića i Opačića za IB. Bio je to po njemu deo borbe za "srpski identitet".

Nije sporno da je reč o borbi za "srpski identitet", ali trojica istaknutih Srba nisu izlaz tražili u saradnji sa Kominformom. To ne znači da kao i većina Srba nisu bili emotivno vezani za Sovjetski Savez preko pravoslavlja, slavenofilstva i konačno ideologije čije su pristalice bili još iz međuratnih vremena. Ovu našu tezu uostalom potvrđuju i podaci iz evropske diplomatije koja je budno pratila eliminaciju trojice najistaknutijih Srba iz političkog života Hrvatske.

Nakon hapšenja Brkića, Žigića i Opačića u grupi od 25 "istomišljenika", 9. septembra 1950. godine britanski generalni konzul u Zagrebu tražio je od premijera Vlade dr Bakarića objašnjenje. On je rekao da su sva trojica "zbog informbirovske aktivnosti suspendovana".³¹

U izveštaju svojoj vladi u Vašingtonu ambasador SAD Allen je ocenio događaj kao "hrvatsko-srpski okršaj unutar Hrvatske u kojem su, bez obzira na vrlo moguće prosovjetske sklonosti trojice optuženih funkcionera, ipak pretjerane optužbe da su bili informbirovske agenti".³² I drugi američki diplomata – konzul u Zagrebu Gilbert, ocenio je sukob kao "namještene optužbe".³³

Izveštaj francuskog konzula u Zagrebu Guy de Radenac-a, takođe nije dovodio u vezu sukob sa IB-om. Guy je lično znao Žigića i čak je boravio u

28 *Politika*, 19. april 1997. godine.

29 Iz razgovora Čede Price, hrvatskog pisca, inače Srbina i Ede Murtića, hrvatskog savremenog slikara, partizana i, kažu, antifašiste.

30 Dr M. Vesović, nav. delo, str. 159.

31 D. Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu*, Beograd 1988, str. 176-179.

32 Isto, str. 177.

33 Isto.

njegovoj kući u Korenici. Smatrao je da je Žigić u partijskoj hijerarhiji napredovao više zbog svoje "žestine, hrabrosti i iskrenosti" nego što je bio marksist, a još manje što je bio proruskim orijentisan. Za Brkića je rekao da je bio "poštovalac francuske kulture", a za Opačića da je tribun srpske manjine na Kordunu i da ga ne može zamisliti kao tvorca bilo koje teorijske koncepcije. Francuski ambasador u Jugoslaviji je također bio uveren da iza Žigićeve grupe ne stoji ibeovska ideologija.³⁴

Istorijski događaji koji su nastupili nakon uklanjanja trojice najistaknutijih ratnih i poratnih Srba u Hrvatskoj potvrdili su tezu postavljenu na početku našeg rada da je njihovo uklanjanje sa političke scene bilo unapred orgnaizovano sa ciljem da se oslabi uticaj Srba u Hrvatskoj, da se ugase njegove institucije i otpočne duži istorijski proces eliminacije Srba sa "hrvatskih prostora".

Summary

Three Cominformists in Croatia 1950

This work, written on the basis of archive documents, press clippings, literature and memoirs deals with three Serbs, prominent in the political life of Croatia until 1950 – Rade Žigić, Duško Brkić and Stanko Čanica Opačić. All three were among the outstanding political and military leaders during the war and initiators of establishment of all major Serb institutions during war and in post-war period. In a fabricated process in 1950 all three were pronounced Cominform agents and removed from all party and government offices in Croatia and from all institutions organized by Serbs in Croatia.

During imprisonment on the Goli Island, two of them (Opačić and Brkić) survived especially brutal torture, while Rade Žigić perished tragically, never admitting that he was an IB adherent.

With elimination of three Serbs in Croatia, the process of erosion of Serbian identity was accelerated. Besides other things, this created historic prerequisites for definite elimination of Serbs from the Croatian territory.

34 D. Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu*, Beograd 1988, str. 176-179.